

**MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÉMIAI TUDOMÁNYOK OSZTÁLYA**

ÉLELMISZERTUDOMÁNYI TUDOMÁNYOS BIZOTTSÁG

rendezésében

**2019. február 22-én
tartandó**

374.

TUDOMÁNYOS KOLLOKVIUM

előadásainak rövid kivonata

344. füzet

Budapest

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÉMIAI TUDOMÁNYOK OSZTÁLYA

ELNÖK

MEGHÍVÓ

az MTA Élelmiszertudományi Tudományos Bizottság
2019. februári ülése keretében rendezett

374. Tudományos Kollokviumra

Időpont: 2019. február 22. péntek, 10.00 órakor
Helyszín: MTA Irodaház (1051 Budapest Nádor u. 7.) fsz. 29. sz. terem

Elnök: Salgó András

10.00-10.30

Salgó András, egyetemi tanár, BME-ABÉT
Lásztity professzor úr hagyatéka

KORREFERÁTUMOK

10.30-10.35

Bedő Zoltán, nyugdíjas kutatóprofesszor, MTA-ATK, Mezőgazdasági Intézet,
Martonvásár

10.35 -10.40

Matúz János, búzanemesítő, Gabonakutató Nonprofit Kft, Szeged

ELŐADÁSOK

10.40 – 11.00

Gergely Szilveszter, Izsó Eszter, Slezsák János, Salgó András,
BME- ABÉT, NIR Spektroszkópia Csoport
Infravörös spektroszkópia a gabonavizsgálatokban: a kutatástól a rutin alkalmazásokig

11.00 - 11.20 Langó Bernadett, Ács Péterné, Ács Katalin, Matuz János, Cseuz László,

Beke Béla, Pauk János, Lantos Csaba, Mihály Róbert, Fónad Péter, Palágyi
András, Purgel Szandra, Bóna Lajos,

Gabonakutató Nonprofit Kft, Szeged

Gabonaminőség: friss eredmények és trendek a Gabonakutató és a BME-ABÉT
együttműködése tükrében

11.20 – 11.40 SZÜNET

11.40 – 12.00

Rakszegi Marianna, Láng László, Bedő ZoltánVida Gyula,
MTA-ATK, Mezőgazdasági Intézet, Martonvásár
Gabonanemesítés és a gabonakémia

12.00– 12.20

Kocsy Gábor, Galiba Gábor, Kovács Zita, Toldi Dávid, Salgó András, Simonné Sarkadi Livia

MTA ATK Mezőgazdasági Intézet, Martonvásár

A szabad aminosavak és a poliaminok szerepe a gabonafélék stresszválaszában

12.20-12.40

Tömösközi Sándor, Bugyi Zsuzsanna, Hajas Lívia, Langó Bernadett, Németh Renáta, Schall Eszter, Török Kitti, BékésFerenc*

BME-ABÉT, Gabonatudományi és Élelmiszerminőség Kutatócsoport, * FBFD PTY LTD

Elődeink útján: gabonaminőség, minősítési módszerek és termékek fejlesztése

Budapest, 2019. február 7.

Simonné Dr. Sarkadi Livia
ÉTB elnök

Dr. Gelencsér Éva
ÉTB társelnök

1051 Budapest, Nádor utca 7. (1245 Budapest, Pf. 1000)

Telefon: +36 1 411-6306 / Fax: +36 1 411-6122 / E-mail: kemia@titkarsag.mta.hu / www.mta.hu

Infravörös spektroszkópia a gabonavizsgálatokban: a kutatástól a rutin alkalmazásokig

Gergely Szilveszter, Izsó Eszter, Slezsák János, Salgó András,
BME- ABÉT, NIR Spektroszkópia Csoport

Kutatócsoportunk fejlődése – a közeli infravörös (NIR) spektroszkópia karunkon való megjelenésétől a mai napig – mindig is szorosan összekapcsolódott a gabonavizsgálatokkal. E technika segítette a búza érésének és csírázásának gyors, roncsolásmentes nyomon követésében, a különböző szántóföldi kísérletek esetén a genetika és a környezet kölcsönhatásainak ($G \times E$) statisztikai vizsgálataiban, a malmi frakciók bioaktív komponenseinek mennyiségi meghatározásában, a technológiai folyamatok (őrlés, hőkezelés) hatásának monitorozásában, az analitikai infravörös kémiai képalkotással segítve a magmorfológiai kutatásokban, vagy – nagy áteresztőképességű (HT) mérés technikáról lévén szó – az „Ipar 4.0” implementációkban.

Az elmúlt pár évtizedből egy-egy gabonavizsgálati példán keresztül szeretnénk bemutatni a NIR technika fejlődését, beágyazottságát az akadémiai kutatásoktól a mezőgazdasági, ipari alkalmazásokig – de nem csak a gépeken, hanem az embereken is keresztül.

Gabonaminőség: friss eredmények és trendek a Gabonakutató és a BME-ABÉT együttműködése tükrében

**Langó Bernadett, Ács Péterné, Ács Katalin, Matuz János, Cseuz László, Beke Béla,
Pauk János, Lantos Csaba, Mihály Róbert, Fónad Péter, Palágyi András,
Purgel Szandra, Bóna Lajos**

Gabonakutató Nonprofit Kft, Szeged

A szegedi Gabonakutató és a BME-ABÉT közötti szakmai kapcsolat hosszú időre nyúlik vissza. Az együttműködésekben a Gabonakutató széles variabilitású gabona genetikai alapot szolgáltat, míg az ABÉT Gabonacsoportja naprakész szaktudását a kémiai és technológiai minősítésben. Az utóbbi évtizedben a pályázati rendszernek köszönhetően a közös munka szorosabb és eredményesebb lett, melyet a közös eredmények, a tudományos megjelenések és publikációk számának növekedése is jól tükröz. Ezen kívül a személyi együttműködés is erősíti kapcsolatot, a közös K+F témák szakmai gyakorlatok, diplomadolgozatok, illetve doktori munkák alapjai.

Az elmúlt tíz ében négy jelentős pályázati együttműködés valósult meg, melyek különböző formában, de a változó fogyasztói trendekre (egészségtudatosság, táplálkozással összefüggő betegségek miatti diéták) szeretnének reagálni a gabonák szempontjából. Egy GOP pályázat keretében 2012 és 2015 között a tritikálé humán célra történő felhasználási lehetőségeit kutattuk. A konzorcium számos eredményt ért el, hozzájárult új fajta bevezetéséhez is: a GK Szemes sajtóságos beltartalmi és technológiai tulajdonságokat ötvöz, és örleményét felhasználva búza/tritikálé keverékekben sütőipari termékeket fejlesztettünk. 2016-ban indult GINOP pályázatban különböző, köztermesztésben nem elterjedt búzafajok speciális beltartalmi komponenseit vizsgáljuk. Ezek használhatóságát szintén a szántóföldtől a fogyasztói asztalig értékeljük. Két év eredményei alapján is érdekes eltéréseket tapasztaltunk ezen ősi búzafajok között, melyek megalapozzák és segítik a végfelhasználásra irányuló döntést. Rozzsral és zabbal foglalkozunk 2017-től futó VKE projektben. Számos rozs és zab genotípusunk összetételi tulajdonságait ismerhetjük meg, így speciális célokra való felhasználásukra nyílnak lehetőségek. Egy négy éves OTKA pályázatban tönkölybúza FODMAP tartalmát vizsgáljuk és a nemesítés számára igyekszünk szelektálni minél alacsonyabb fermentálható szénhidrát tartalmú vonalakat, melyek származékaiból később speciális diétás felhasználási célú tönkölybúza fajták születhetnek.

Gabonanemesítés és a gabonakémia

Rakszegi Mariann, Láng László, Bedő Zoltán, Vida Gyula

MTA Agrártudományi Kutatóközpont, Mezőgazdasági Intézet, Martonvásár

A második világháború után a nemesítők legfontosabb célja a gabonafélék termésmennyiségének növelése volt. A klímaváltozás és a globalizáció hatására megjelenő új kórokozók és kártevők új nemesítési irányokat határoztak meg, mint például a növények biotikus és abiotikus stressz toleranciájának javítása. A 70-es és 80-as években a feldolgozóipari igényeket jobban kielégítő, minőségi gabonaszemek előállítására lett a cél a termésnövelés mellett, míg az elmúlt 10-15 évben az egészségre ható beltartalmi komponensek felé irányult a figyelem, melynek következményeként nagyobb rostanyag és antioxidáns tartalmú gabonafélék előállítása lett a cél. A technikai fejlődés, mely ezidő alatt tapasztalható volt, mind a gabonaszemek beltartalmi komponenseinek kémiai elválasztásában, mind a molekuláris markerek vagy a számítógépes adatfeldolgozás terén, nagyban hozzájárultak a nemesítés sikerességéhez, a szelekció hatékonyságának növeléséhez. Mindezen túl előrelépést jelentett a génbanki, vad gabonafajok és tájfajták tulajdonságainak alaposabb megismerése, mely nagyban hozzájárult a nagyobb betegség ellenállóságú és/vagy módosított beltartalmi összetételű búza genotípusok előállításához. A beltartalmi tulajdonságokban fajon belül és fajok között talált diverzitás azonban még koránt sincs teljes mértékben kihasználva. A lehetőségek tárháza ezért még széles, de szükséges hozzá az egyes komponensekhez tartozó genetikai háttér megismerése. Ahhoz tehát, hogy a nemesítés valóban hatékony és céltudatos legyen, szoros együttműködés szükséges a feldolgozóiparral, valamint olyan egyéb tudományterületek képviselőivel, mint a biokémia, a genetika, a környezetvédelem vagy a dietetika. E törekvések végeredményben hatással lehetnek nemcsak a mezőgazdaságra, de a fogyasztói szokásokra és ezáltal az társadalom egészségére is.

Készült a K112169 kutatási pályázat és a Bólyai János kutatási ösztöndíj támogatásával.

A szabad aminosavak és a poliaminok szerepe a gabonafélék stresszválaszában

Kocsy Gábor¹, Galiba Gábor¹, Mednyánszky Zsuzsanna², Kovács Zita³, Toldi Dávid²,
Salgó András³, Simonné Sarkadi Livia²

¹MTA ATK Mezőgazdasági Intézet, Martonvásár

²SZIE, Élelmiszerkémiai és Táplálkozástudományi Tanszék, Budapest

³BME, Alkalmazott Biotechnológia és Élelmiszertudományi Tanszék, Budapest

A Lásztity Radomir professzor úr által vezetett egykori Biokémia és Élelmiszertechnológia Tanszékkel (BME, VBK, Budapest) az 1980-as évek második felében kezdődött az MTA MGKI egykori Genetika Osztálya (Martonvásár) kutatóinak együttműködése. A közös kísérletekben a különböző abiotikus stresszhatásokra (hideg, ozmotikus stressz) létrejött változásokat vizsgáltuk búzanövényekben. A Martonvásáron előkészített növényi minták analízise a budapesti tanszéken történt. Az érdeklődés középpontjában a szabad aminosavak és a poliaminok mennyiségi változásai, valamint az amino- és karboxipeptidáz aktivitások alakulása álltak. Kimutattuk, hogy a szárazság-tűrő és -érzékeny búzagenotípusok kalluszaiban ozmotikus stressz hatására különböző mértékben halmozódnak fel az egyes szabad aminosavak. Kromoszóma szubsztitúciós vonalak segítségével meghatároztuk azokat a kromoszómákat (5A és 5D), melyek különösen nagy hatással vannak a szabad aminosav koncentrációjára. Deléciós vonalak alkalmazásával arra is fényt derítettünk, mely kromoszómarégiók befolyásolják ezt a paramétert. A kalluszokon kívül néhány leveles növényekkel kísérletezve is jellegzetes különbséget mutattunk ki az eltérő stressztűrésű búzagenotípusok szabad aminosav- és poliamin-tartalmában a hidegkezelést és az ozmotikus stresszt követően. Ezek a különbségek visszavezethetők voltak az aminosavak anyagcseréjében résztvevő enzimeket kódoló gének eltérő mértékű kifejeződésére. Az utóbbi években kutatócsoportunk a fény minőségének és mennyiségének a szabad aminosavakra kifejtett hatását tanulmányozza a búza levelében és a lisztben. Növekvő fényintenzitással a legtöbb szabad aminosav koncentrációja nagyobb lett. A kék és a vörös fény arányának a módosítása jelentős változásokat idézett elő az egyes aminosavak mennyiségében. Szójában kimutattuk, hogy a prolin mennyiségének genetikai módosítása befolyásolja a többi aminosav koncentrációját és arányát is. A modellnövény lúdfüvel végzett kísérletekben bizonyítottuk a szabad aminosavak mennyiségének redox szabályozását. Mivel a stresszhatások egyik következménye a sejtek redox állapotának a változása, valószínű, hogy a redox rendszer közvetítésével befolyásolják a szabad aminosavak koncentrációját. A bemutatott kísérleti eredmények alapján feltételezhető, hogy a szabad aminosavak és a poliaminok mennyiségének a stressz által előidézett módosulásai jelentős szerepet játszanak a megváltozott környezeti feltételekhez történő alkalmazkodásban. A közösen végzett kísérletek eredményeiből számos tudományos közlemény és szakdolgozat született.

Elődeink útján: Gabonaminőség, minősítési módszerek és termékek fejlesztése

Tömösközi Sándor, Bugyi Zsuzsanna, Hajas Livia, Langó Bernadett, Németh Renáta, Schall Eszter, Török Kitti, Békés Ferenc*

*BME Alkalmazott Biotechnológia és Élelmiszertudományi Tanszék, Gabonatudományi és Élelmiszerminőség Kutatócsoport,
FBFD PTY LTD

A gabonakémia és minősítés, a minőséget, táplálkozási értéket és technológiai tulajdonságokat befolyásoló tényezők kutatása a jelenlegi BME-ABÉT tanszék és elődintézményeinek egyik meghatározó szakmai területe. Lásztity professzor úr („a magyar Pomeranz”) az előző évszázad hatvanas éveiben új lendületet adott ennek a tevékenységnek. A világ tudományos körforgásától részben elzárva, erősen korlátozott kísérleti lehetőségek mellett is az elsők között dolgozta ki a búzasikér egy lehetséges szerkezeti modelljét. Később munkatársaival együtt számos, nemzetközi szinten is jelentősnek számító eredményt ért el, melyeket hazai és nemzetközi folyóiratokban, könyvfejezetekben, könyvekben publikáltak. Ezt a hagyományt igyekeztünk folytatni, amikor az 1990-es évek közepétől elkezdtük megújítani az eszközparkunkat, majd a kutatócsoport megalakításával, hazai és nemzetközi, ipari és kutatóintézeti együttműködések kialakításával lépésről-lépésre bővítettük tevékenységünket. Részt vettünk kis mennyiségű minták vizsgálatára alkalmas mérőműszerek és kapcsolódó módszerek kialakításában, melyek egy része a piacon is megjelent. Ezek a műszerek saját kutatásainkban is (pl. nemesítés, izolált fehérjealegységek és szénhidrátösszetevők funkcionális szerepének tanulmányozása, stb.) hasznos eszköznek bizonyultak. Hazai és külföldi partnereinkkel közösen megvalósított szakmai programokban vizsgáltuk és vizsgáljuk a búza és egyéb gabonák és álgabonák fajtáinak összetételi és technológiai tulajdonságokban jelentkező változékonyságát, mely segíthet célzott minőségű fajták szelekciójában, gabonafeldolgozási műveletek és új típusú egészségtámogató termékek fejlesztésében. Ebben a tevékenységben az utóbbi években a fehérjék mellett a szénhidrátok, ezen belül is a rostalkotó, ún. nem keményítő szénhidrátok tanulmányozása is nagyobb hangsúlyt kapott. Ezek a szénhidrátösszetevők a gluténmentes élelmiszerek minőségének, állagának alakításában is fontos szerepet játszhatnak. Vizsgáltuk például, hogy milyen módon lehetséges az arabinoxilánokból olyan molekulahálózat kialakítása, mely legalább részlegesen helyettesítheti a sikéropolimert. A gluténmentes termékek esetében alapvető jelentőségű az analitikai módszerek megbízhatóságának javítása is. Ehhez kapcsolódva sikerült részeredményeket elérnünk a referenciaanyag fejlesztésében. Az emlékülésen az említett témák összegző bemutatására teszünk kísérletet, hangsúlyt helyezve az egyéni és intézményi együttműködések, az egymást kiegészítő tevékenységek jelentőségére.